

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ
ΣΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΩΝ ΦΙΛΙΠΠΩΝ

Το θέατρο των Φιλίππων βρίσκεται στο ανατολικό άκρο της αρχαίας πόλης, δίπλα ακριβώς στο οχυρωματικό τείχος. Συστηματική έρευνα σ' αυτό, άρχισε η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή το 1921 με ενδιάμεσες διακοπές ως το 1928 με τους Dauv, Charbonneaux, Charouthier, Picard και Collart¹. Τα συμπεράσματα αυτών συνοψίστηκαν από τον Collart², ο οποίος διαπίστωσε τρεις τουλάχιστον οικοδομικές φάσεις. Απ' αυτές η πρώτη ανήκει στα χρόνια του Φιλίππου του Β', η δεύτερη στο δεύτερο μισό του 2ου μ.Χ. αιώνα και η τρίτη στα μέσα του 3ου μ.Χ. αιώνα.

Η Ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία πραγματοποίησε αναστηλώσεις και ανασκαφές από το 1957, με τον τότε έφορο της περιοχής Δ. Λαζαρίδη³, μέχρι και τη φετινή ανασκαφική περίοδο με επίσης ενδιάμεσες μεγάλες διακοπές.

Έτσι όταν το 1975 η ΙΗ' Εφορεία Καβάλας άρχισε να ερευνά την περιοχή του άνω διαζώματος και του διαδρόμου⁴ που το πλαισιώνει, η εικόνα που παρουσίαζε το θέατρο ήταν αυτή που διαμορφώθηκε μετά την ανακατασκευή και την αναστήλωση των κτιστών εδωλίων του και τις υπόλοιπες επεμβάσεις, που δέχτηκε το μνημείο. Η σημερινή μορφή του θεάτρου ανήκει, στην τελευταία του φάση, της ρωμαϊκής περιόδου.

Η ορχήστρα είναι κυκλική και πλακοστρωμένη με αγωγό αποχετευτικό στην περιφέρειά της. Η σκηνή, της οποίας το σχήμα είναι επίμηκες, έχει πέντε εισόδους. Το κάτω διάζωμα διαιρείται από επτά κλίμακες σε οχτώ κερκίδες, ενώ το άνω διάζωμα, που αντιστοιχεί στις 4 μόνο κεντρικές κερκίδες του κάτω, χωρίζεται με τρεις κλίμακες, που εκτεινόμενες μέσω του διαδρόμου, οδηγούν έξω από το χώρο του κοίλου, στην πλαγιά του βουνού.

Οι περιοχές, που ερευνήθηκαν κατά τις τελευταίες ανασκαφικές περιόδους⁵, είναι ο καμαροσκεπής διάδρομος, που στεφανώνει το άνω διάζωμα και ο χώρος μεταξύ του ανατολικού αναλημματικού τοίχου του κοίλου, του τείχους της πόλης και του τόξου, που βρίσκεται μεταξύ αυτών (Εικ. 1, 2 και Σχ. 1).

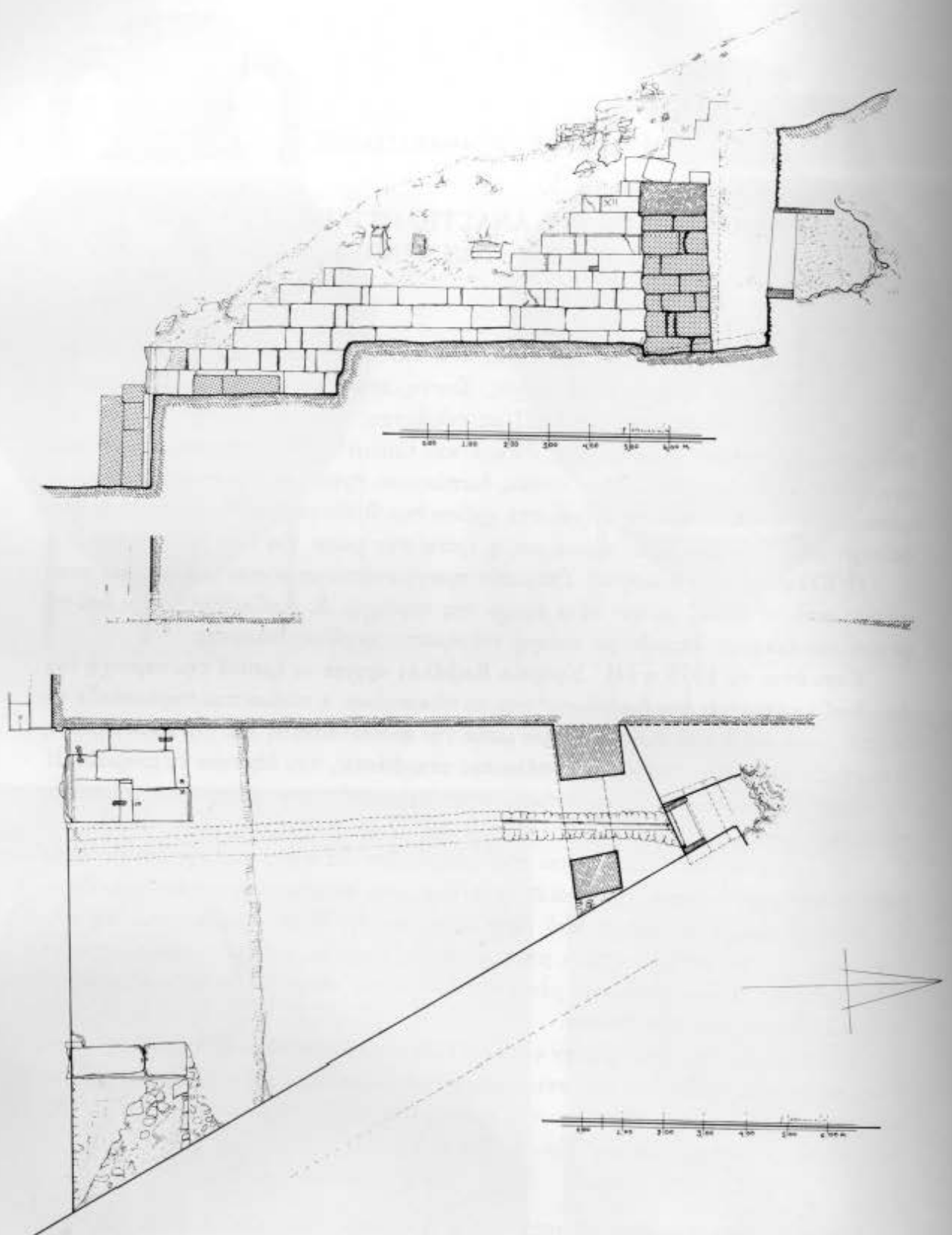
1. BCH 45, 1921, 546, BCH 46, 1922, 528, BCH 47, 1923, 534, BCH 48, 1924, 501.

2. BCH 52, 1928, 74-124.

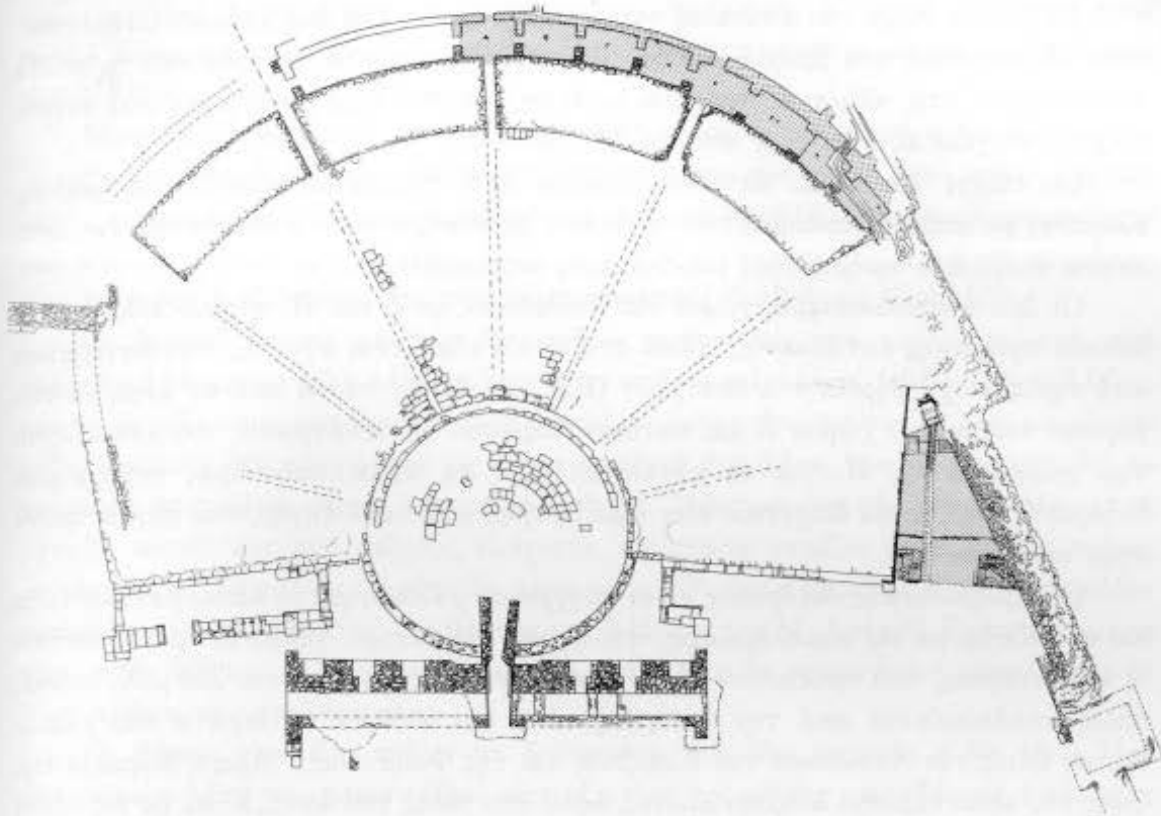
3. ΑΔ 16, 1960, 218, ΑΔ 17, 1961-62, Χρον. Β, 244, ΑΔ 18, 1963, Χρον. Β₂, 256.

4. ΑΔ 30, 1975, Χρον. Β₂, 284, ΑΔ 31, 1976, Χρον. Β₂, 299.

5. ΑΔ 1984, ΑΔ 1985, ΑΔ 1986 (τυπώνονται).

Σχ. 1α. Το θέατρο των Φιλίππων. Τομή καμαροσκεπούς διαδρόμου του άνω διαζώματος. β. Κάτοψη του χώρου μεταξύ του αναλημματικού τοίχου του κοίλου, του τείχους της πόλης και του μεταξύ τους τόξου.

Σχ. 2. Κάτοψη του θεάτρου.

Ο καμαροσκεπής διάδρομος, ο οποίος εδώ περιτρέχει το δεύτερο διάζωμα και στήριζε τις νέες σειρές των ειδωλίων, είναι στοιχείο χαρακτηριστικό των θεάτρων της Ιταλίας και των ρωμαϊκών επαρχιών, όπως αυτών της Πομπηίας⁶, της Ασπένδου⁷, της Εφέσου⁸, του Περγάμου⁹, της Dougga¹⁰ και του Timgad¹¹.

Αν και έχει ανασκαφεί το ανατολικό μόνο μισό τμήμα του, φαίνεται ότι αποτελείται από δεκαπέντε τουλάχιστον διαμερίσματα, ότι υπάρχουν δηλ. άλλα επτά προς τα δυτικά, εφόσον ο χώρος Α, που βρίσκεται ακριβώς στο κέντρο, είναι ο όγδοος από ανατολικά. Αυτά τα διαμερίσματα χωρίζονται με χοντρούς μεσότοιχους, που φέρουν ανοίγματα για τη μεταξύ τους επικοινωνία (Εικ. 3).

Το νότιο τοίχο του διαδρόμου αποτελεί ο συμπαγής βόρειος τοίχος του άνω διαζώματος, ο οποίος ανοίγεται συμμετρικά σε τρία σημεία (Σχ. 2).

6. Pernice, Die Kunst der Römer, 115.

7. Daria de Bernardi Ferrero, Teatri classici in Asia Minore, 162 κ.ε.

8. W. Alzinger, Die Ruinen von Ephesos, 102 κ.ε.

9. J. L. Ussing, Pergamos, seine Geschichte und Monumente, 78-80.

10. Carton, Le théâtre romain de Dougga, in mémoires présentés à l'Académie des inscriptions et Belles Lettres, 22-23.

11. Cagnat-Ballu, Timgad, Une cité Africaine (1905) 93-120. Gsell, Monuments antiques de l'Algérie, 189.

Το βόρειο τοίχο του αποτελεί τοίχος, πάχους από ένα έως ενάμισυ μέτρο, που είναι εδραιωμένος στα βράχια και φέρει τέσσερα ανοίγματα, τα τρία από τα οποία αντιστοιχούν στις κλίμακες των διαζωμάτων και στα τρία ανοίγματα του νότιου τοίχου, οδηγώντας έτσι έξω από το θέατρο.

Οι τοίχοι του είναι κατασκευασμένοι από πέτρες ακανόνιστου σχήματος, ενωμένες με ασβεστοκονίαμα, ενώ ορισμένοι μεσότοιχοι είναι κατασκευασμένοι στο επάνω σωζόμενο τμήμα τους με πλακερές οπτοπλίνθους.

Οι δύο ανατολικότεροι χώροι του διαδρόμου, οι Ζ και Η, φέρουν λιθόστρωτο δάπεδο πρόχειρης κατασκευής, πάνω στο οποίο εδράζεται αγωγός, που κατεβαίνει από την περιοχή βόρεια του θεάτρου¹² (Εικ. 4). Αυτός περνά από το άνοιγμα του βόρειου τοίχου του χώρου Ζ και κατόπιν διαμέσου του ανοίγματος του μεσοτοίχου των χώρων Ζ και Η, για να καταλήξει προς τα νότια, όπου ίσως υπήρχε μια δεξαμενή, στην οποία διοχέτευε είτε νερά βροχής, είτε νερά πηγής, που συγκέντρωνε στην αφετηρία του.

Ο χαμαροσκεπής διάδρομος είναι σύγχρονος μάλλον, με το κάτω μεγάλο τόξο και σχετίζεται με τις συμπληρώσεις, που έγιναν στο θέατρο, για να αντιμετωπιστούν οι νέες ανάγκες, που προέκυψαν σ' αυτό κατά το δεύτερο μισό του 2ου μ.Χ. αιώνα, όπως αποδεικνύεται από την κεραμική αλλά και από τα νομίσματα του χώρου αυτού, όπως του Αντωνίνου του Ευσεβούς και της Φαυστίνας. Άρα η διάρκεια της ζωής του είναι περίπου δύομισυ αιώνες, αφού στο τέλος του 4ου μ.Χ. αι. με τις αρχές του 5ου αι. μ.Χ. εγκαταλείπεται, όπως μαρτυρούν η νεότερη κεραμική και τα νομίσματα του Αρκαδίου και του Θεοδοσίου του Α', που βρέθηκαν επίσης στην περιοχή αυτή.

Όσον αφορά τον ανοιχτό αγωγό δε, φαίνεται ότι αποτελεί πολύ μεταγενέστερη προσθήκη.

Ο τραπεζοειδής χώρος, που ορίζεται από τον αναλημματικό τοίχο του κοίλου, στα δυτικά, από το τείχος της πόλης στα ανατολικά και το μεγάλο τόξο στα νότια είναι το δεύτερο σημείο της έρευνας των τελευταίων χρόνων, με κύριο σκοπό την αναστήλωση του αναλημματικού τοίχου και του τόξου, των οποίων οι μαρμάρινοι δόμοι ήταν πεσμένοι στη θέση τους (Εικ. 5, 6).

Κατά την προσπάθεια προσέγγισης όμως των κατασκευών της περιοχής αυτής, αναφύονται πολλά προβλήματα, που αφορούν την ερμηνεία και τη χρονική τους ακολουθία.

Ο αναλημματικός τοίχος του κοίλου του θεάτρου, ο οποίος είναι κατασκευασμένος κατά το ισοδομικό σύστημα (Εικ. 7) και η πρώτη φάση του τείχους (Εικ. 8), που χρονολογούνται μέσα στον 4ο π.Χ. αι. είναι ό,τι υπήρχε αρχικά στο χώρο αυτό. Το τείχος αυτό της κλασικής εποχής, που είναι καταστραμμένο από αρκετά χαμηλά, έχει αποκαλυφθεί στη ΒΑ γωνία του χώρου αυτού, όπου σχηματίζει γωνία προκειμένου να δημιουργήσει ένα άνοιγμα για κάποια πύλη, της οποίας όμως το απέναντι σκέλος δεν έχει ακόμη φανεί (Εικ. 9). Η πύλη αυτή βρισκόταν μεταξύ του αναλήμματος και του

12. ΑΔ 1984 (τυπώνεται).

οχυρωματικού τείχους και μπορούσε να εισέλθει κανείς σ' αυτή από νότο προς βορρά, όπως μαρτυρεί η περιτένεια στο δυτικό πέρασ της νότιας επιφάνειας των γωνιακών δόμων.

Μετά απ' αυτά κατασκευάζονται συγχρόνως ή με μικρή χρονική διαφορά μεταξύ τους τα δύο τόξα, για να χρησιμεύσουν σαν αντηρίδες στον αναλημματικό τοίχο, προκειμένου ν' αντιμετωπιστούν τα στατικά προβλήματα, που παρουσιάστηκαν από τις μεγαλύτερες πλάγιες ωθήσεις, που δεχόταν ο τοίχος, μετά την προσθήκη του δεύτερου διαζώματος και του καμαροσκεπούς διαδρόμου (Εικ. 10).

Οι δυτικοί πεσσοί και των δύο τόξων εφάπτονται στο ανάλημμα, ενώ από ανατολικά το μεν μεγάλο κάτω τόξο απέχει από το τείχος από 1,50 μ. μέχρι 3,00 μ. και τη μεταξύ τους απόσταση καλύπτει τοίχος αντιστήριξης, στο δε άνω μικρότερο τόξο η έρευνα δεν προχώρησε ως την ανατολική του βάση, για να διαπιστωθεί αν ακουμπά στις κάτω σειρές του τείχους ή όχι. Πάντως στο ύψος που υπάρχει, τη μεταξύ αυτού και του τείχους ελάχιστη απόσταση γεμίζει πάλι μικρός τοίχος αντιστήριξης. Το επάνω μικρό τόξο, είναι τόξο 90°, όπως ακριβώς είναι και το τόξο-αντηρίδα του αναλήμματος στο θέατρο της Κιβύρας της Μ. Ασίας¹³. Ενδεχομένως να είναι τόξο 90° και το μεγάλο κάτω τόξο, γιατί έτσι θα προστάτευε μεγαλύτερο σε ύψος τμήμα του αναλήμματος.

Οι βάσεις των δύο τόξων θα βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο ή θα είναι λίγο ψηλότερα η βάση του πάνω τόξου, είτε εξαιτίας της κλίσης του εδάφους ή εξαιτίας της ύπαρξης μιας κλίμακας, της οποίας τα ίχνη δεν έχουν ακόμη βρεθεί.

Κατόπιν, πάνω στη γραμμή του γκρεμισμένου ως ένα σημείο τείχους των κλασικών χρόνων, χτίζεται η νεότερη φάση του με ακανόνιστες πέτρες ενωμένες μεταξύ τους με ασβεστοκονίαμα¹⁴ (Εικ. 11). Η κεραμική στην περιοχή δεν επιτρέπει τη χρονολόγησή του πριν το 2ο μ.Χ. αιώνα, ενώ η τοιχοποιία του μαρτυρεί ότι δεν πρόκειται για τείχος της βυζαντινής εποχής.

Αργότερα, στο βόρειο τμήμα του χώρου κατασκευάζεται τοίχος τριγωνικής διατομής, που εφάπτεται του αναλήμματος με τη μεγαλύτερή του πλευρά, για να χρησιμεύσει σαν αντηρίδα του, όταν το μικρό πάνω τόξο δεν αρκεί για το σκοπό αυτό. Τότε μάλλον, στο σημείο όπου υπήρχε το άνοιγμα του κλασικού τείχους, χτίζεται ένας τοίχος, που καλύπτει την απόσταση μεταξύ αυτού και του αναλήμματος.

Πάνω από τον τοίχο αυτό πέρασε ο ακάλυπτος αγωγός, που είχε βρεθεί στα διαμερίσματα Ζ και Η του καμαροσκεπούς διαδρόμου. Αυτός διασχίζει το χώρο, αφού περνά ανάμεσα στα δύο τόξα και κατόπιν κατεβαίνει προς τα νότια, όπου είχε βρεθεί το 1961¹⁵, να πατά πάνω στους τοίχους των κτισμάτων, που υπάρχουν μπροστά στην είσοδο του μεγάλου τόξου. Ότι ο αγωγός αποτελεί μια μεταγενέστερη κατασκευή, ενισχύει και το γεγονός, ότι εδράζεται σε μια ήδη δημιουργημένη μεγάλη επίχωση (Εικ. 12).

13. Daria de Bernardi Ferrero, *Teatri classici in Asia Minore*. Τομ. I, 12 κ.ε.

14. J. Roger, *BCH* 62, 1938, 20-37.

15. Δ. Λαζαρίδης, *ΑΔ* 1961, 244.

Τελευταία, στην περιοχή αυτή κατασκευάζονται η πυλίδα και ο πύργος στον οποίο οδηγούσε.

Η πυλίδα, χρησιμοποιεί ως παραστάδες και υπέρθυρα επιτύμβιες ρωμαϊκές στήλες με επιγραφές του 2ου μ.Χ. αι. παρέχοντας έτσι ένα σίγουρο *terminus post quem* για την κατασκευή της (Εικ. 13). Για τη δημιουργία του εσωτερικού της χρησιμοποιεί από τα ανατολικά τμήμα του τείχους της πόλης και τον τοίχο-αντηρίδα του αναλήμματος από τα δυτικά.

Τα κενά, που δημιουργήθηκαν στο σημείο, που τοποθετήθηκε η δυτική παραστάδα, εξαιτίας της μη παράλληλης σχέσης μεταξύ αυτής και του τοίχου, καλύφθηκαν με οπτοπλίνθους, ενώ στο πάνω μέρος της πύλης κατασκευάζεται ένα ανακουφιστικό τόξο, για ν' αντέχει το βάρος των τοίχων του πύργου, που υψώνεται.

Η πυλίδα αυτή θα οδηγούσε με εσωτερική κλίμακα στο πάτωμα του πύργου και θα ήταν απ' έξω προσιτή, είτε μέσω του υπερυψωμένου από τα μπάζα επιπέδου, που ίσως έφτανε ως το ύψος του κατωφλιού της ή με ένα-δύο σκαλοπάτια.

Η πυλίδα και ο πύργος της αποτελούν τμήμα της βυζαντινής φάσης των τειχών και αυτό το δηλώνει και η άφθονη βυζαντινή κεραμική, που υπήρχε μεταξύ αυτού και του μικρού άνω τόξου.

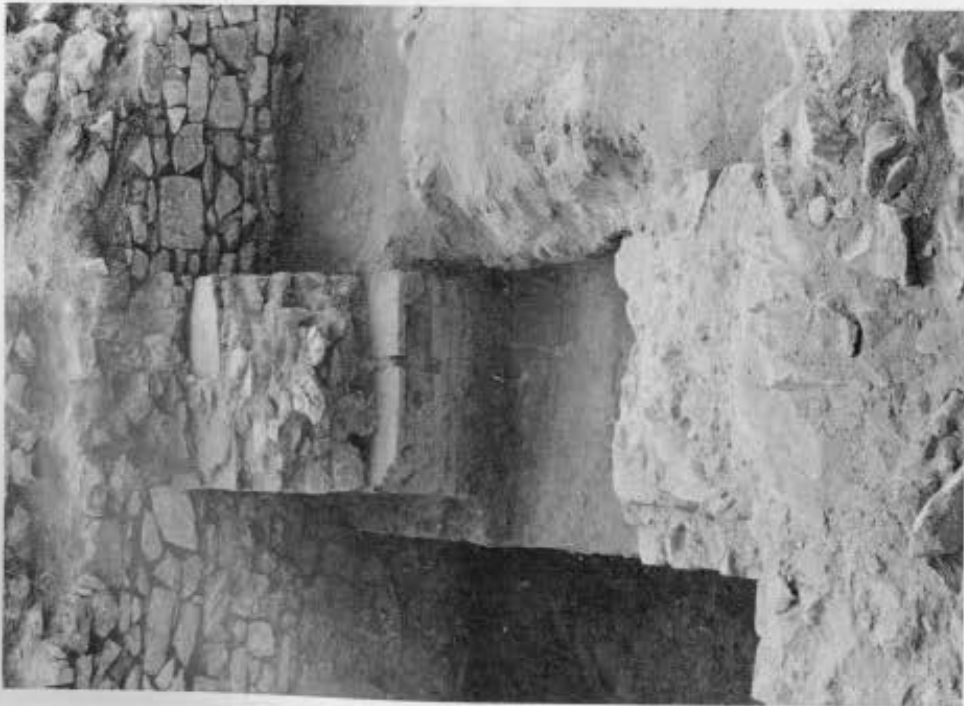
Έτσι, αυτό που με βεβαιότητα μπορεί να ειπωθεί μετά τη λήξη της φετινής ανασκαφικής περιόδου είναι, ότι κανένα από τα κτίσματα αυτά δεν μπορεί να είναι παλιότερο του 2ου μ.Χ. αιώνα. Επίσης, ότι εγκαταλείπεται το θέατρο προς το τέλος του 4ου με αρχές του 5ου μ.Χ. αιώνα, όπως ακριβώς συμβαίνει και με πολλά άλλα θέατρα του Ελλαδικού χώρου, ενισχύεται και από την κεραμική, αλλά και από τα νομίσματα που έχουν βρεθεί στην περιοχή αυτή.

Καβάλα,
Εφορεία Κλασικών Αρχαιοτήτων

Χρυσής Σαμίου - Γιώργος Αθανασιάδης

1. Θέατρο Φιλίππων. Ανατολικό τμήμα του καμαροσκέπαστου διαδρόμου. 2. Ο χώρος μεταξύ του ανατολικού αναλήμματος του κοίλου και του τείχους της πόλης.

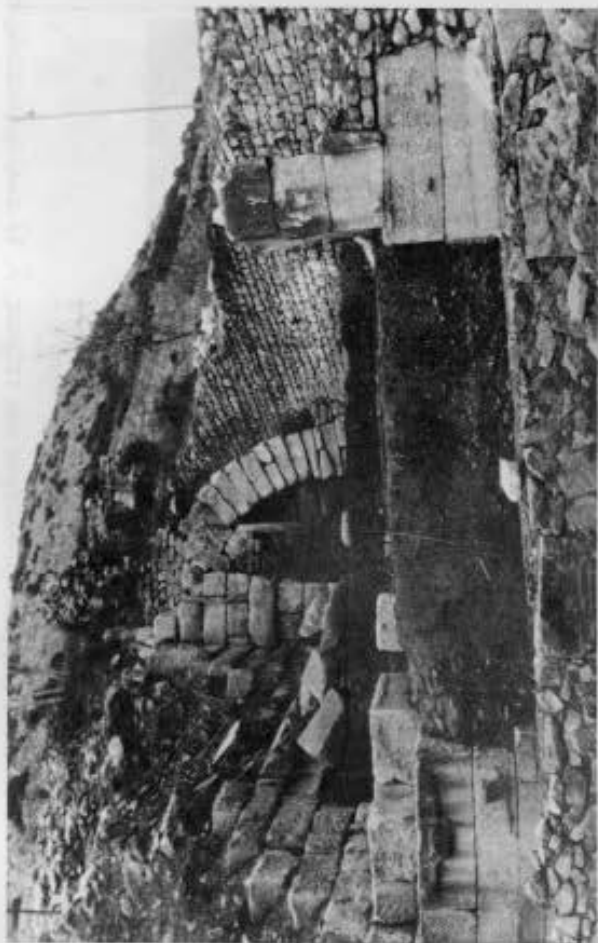

3. Ο διαχωριστικός τοίχος Η ανάμεσα στους χώρους Ε και Στ από τα βόρεια. 4. Ο ανοικτός αγωγός στους χώρους Ζ και Η.
5. Τομή μεταξύ θεάτρου και τείχους Ρομύλου δόμοι αναδάμιατος και πύλας

6. Τομή μεταξύ θεάτρου και τείχους. 7. Ο αναλημματικός τοίχος του κοίλου του θεάτρου. 8, 9. Η πρώτη φάση του τείχους.

10. Ο αναλημματικός τοίχος και τα τόξα. 11. Η νεότερη φάση του τείχους. 12. Ο ανοικτός αγωγός.

13. Ρωμαϊκή ενεπίγραφη στήλη σε δεύτερη χρήση.